

The background of the cover is a painting of a Dutch polder landscape. It features a large, leafy tree in the center, a thatched-roof house on the right, and a dirt path leading through the scene. In the foreground, there are green reeds and a dog. A person is visible near the house, and another person is near a cart or structure on the left. The sky is a mix of blue and white, suggesting a bright, slightly overcast day.

JAN WILLEM VAN BORSELEN

1825-1892

Schilder van het Hollandse polderlandschap

WIND
EN
WILGEN

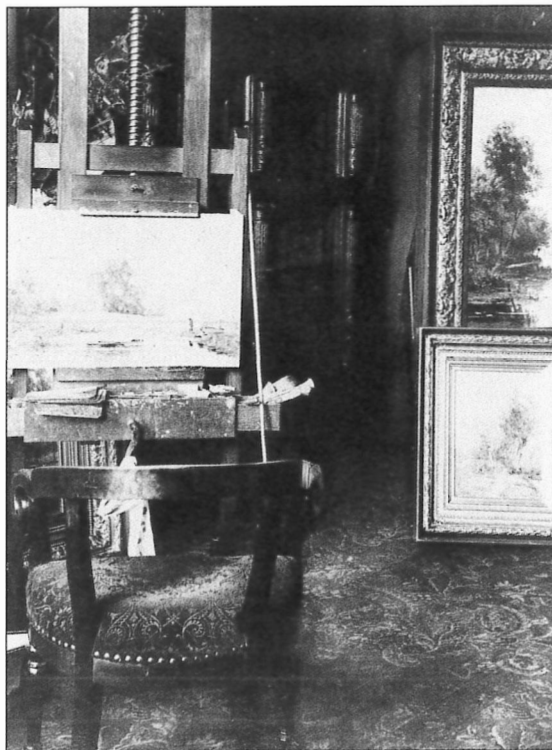
Leven en werk van Jan Willem van Borselen (1825-1892)

Toen ik vijf jaar oud was namen mijn ouders mij mee naar musea om schilderijen te bekijken van overgrootvader Jan Willem van Borselen. Bij ons thuis stond zijn schildersezels met daarop een onafgemaakt schilderij. Het leek net alsof de schilder even was weggelopen en elk moment kon terugkeren om het schilderij te voltooiën. Mijn vader vertelde enthousiast over de opdrachten van koning Willem III. Deze had op het landgoed het Loo speciaal voor hem een generaalstent laten neerzetten, zodat de schilder daar kon eten en schuilen bij slecht weer. Op een keer was de tent tijdens een hevige onweersbui ingestort met de schilder eronder die bevrijd moest worden door een oplettende boswachter. Later, snuffelend in onze familiepapieren vroeg ik mij af wat er waar was van al die interessante verhalen. Ik ging op onderzoek uit en vond in archieven informatie die de verhalen bevestigden; Jan Willem van Borselen was in zijn tijd een geliefd landschapsschilder. Ik vond nieuwe gegevens over leven en werk. Aan de hand hiervan stelde ik een korte biografie samen.

Eerste schilderlessen

Jan Willem van Borselen verkocht zijn eerste schilderij, een landschap op dertienjarige leeftijd op een tentoonstelling te Groningen in 1839. Sinds die tijd tot aan zijn dood stuurde hij regelmatig werk in naar de tentoonstellingen van Levende Meesters in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Deze tentoonstellingen waren naar voorbeeld van de Parijse Salon voor het eerst in 1808 op initiatief van Lodewijk Napoleon gehouden. Evenals zijn tijdgenoten, Willem Roelofs, Paul Gabriël en J.H. Weissenbruch, schilderde Jan Willem aanvankelijk in de traditie van de Hollandse Romantiek. In de loop der jaren werd hij vrijer, ging werken in en naar de natuur en ging mee met de nieuwe ontwikkelingen in de schilderkunst van de impressionisten. Zo schilderde hij in zijn latere periode minder gedetailleerd, maar zijn werken bleven nauwkeurig en met fijn penseel geschilderd.

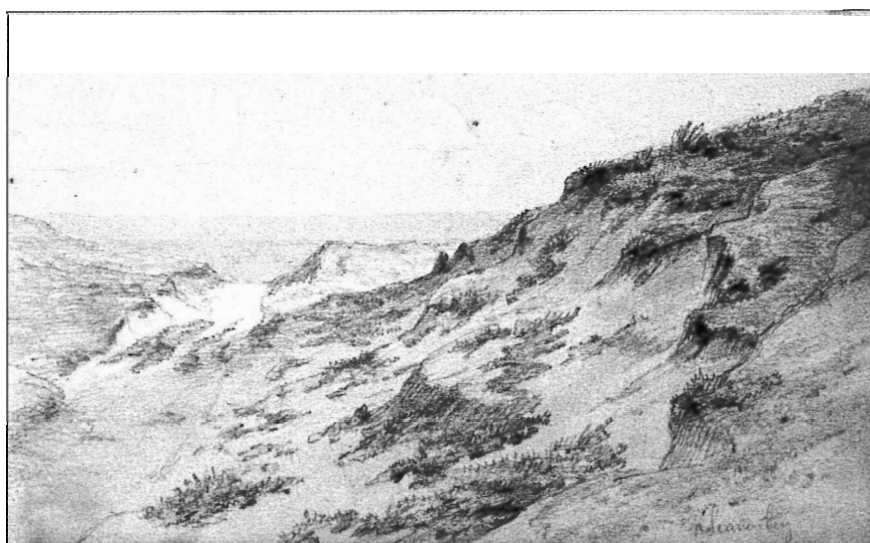
Over de jeugdijaren van Jan Willem is weinig bekend. Hij woonde met zijn ouders en zijn twee jongere zusjes aan de Gouwe te Gouda. Vast staat dat hij zijn eerste schilderlessen kreeg van zijn

afb. 25
Atelier aan de Veenkade,
particuliere collectie

vader Pieter van Borselen, tekenaar en schilder in de stijl van de Hollandse Romantiek. Pieter van Borselen (1802-1873) was onderwijzer een deed geregeld mee aan de tentoonstellingen in de periode 1831-1871. In 1855 verliet Jan Willem van Borselen zijn geboorteplaats Gouda om zich in Den Haag te vestigen. Voor een landschapsschilder was het landschap rond Den Haag aantrekkelijk. Het was afwisselend met zowel weide,

afb. 26
Studie,
In de duinen bij
Scheveningen,
potlood, ca. 11 x 18 cm,
particuliere collectie

afb. 27
 Leden van Schilderkundig
 Genootschap Pulchri
 Studio bij de kegelbaan
 in de tuin achter het
 gebouw van Pulchri in
 het Hofje van Nieuwkoop,
 Den Haag, t.g.v. de
 tachtigste verjaardag van
 A. Schelfhout op
 16 februari 1867
 (linksvoor zittend
 J.W. van Borselen),
 particuliere collectie
 (voorheen Haags
 Gemeentearchief)

bos, strand en duinen. Hoewel Van Borselen bekend is van zijn Hollandse polderlandschappen heeft hij ook strandgezichten gemaakt. Zijn ouders hadden al vier jaar eerder zich in de residentie gevestigd om binnenvader en binnenmoeder te worden van het weeshuis van de Waals hervormde kerk.²⁴ Hier ontmoette Jan Willem zijn latere echtgenote Anna Doeleman die hier, na het overlijden van haar vader, als halfwees was opgenomen.²⁵

Jan Willem vond een kamer op het toenmalig adres Buitenhof 46. Korte tijd later vertrok hij naar een nieuw onderkomen aan de Houtmarkt 17. Kort na zijn huwelijk met Anna J.G. Doeleman verhuisde hij naar het ouderlijk huis van zijn vrouw in de Juffrouw Idastraat 12. Later hadden Bernard Blommers en Willem Maris in deze straat hun atelier. E.L. Verveer bewoonde eveneens een huis in de Juffrouw Idastraat. Vervolgens verhuisde Van Borselen naar De Riemerstraat 27 om in 1884 een groot huis met atelier te kopen aan de Veenkade 15 (nu nummers 29 en 30).

Den Haag en Pulchri

Den Haag was met een ontwikkeld en koopkrachtig publiek, een gunstige vestigingsplaats voor kunstenaars, die elkaar konden ontmoeten bij het Schilderkundig Genootschap Pulchri Studio. Van belang was ook de vestiging in de hof-

stad van een filiaal van de internationale kunsthandel Goupil, later Boussod, Valadon & Cie. In de jaren 1873-1892 verkocht deze kunsthandel 71 schilderijen en 55 aquarellen van Van Borselen, voor een totaal van ongeveer 44.000 gulden.

In de stad werden om de paar jaar, tentoonstellingen georganiseerd waar namens koning Willem III onderscheidingen werden uitgereikt, waardoor kunstschilders in brede kring waardering kregen. Zoals vele collegae werd Jan Willem lid van de kunstenaarsvereniging Pulchri. Deze was naast een belangenorganisatie tevens een gezelligheidsvereniging voor kunstenaars. Het genootschap bood zijn leden twee keer per week de mogelijkheid figuurstudies naar levende modellen te maken. Jan Willem van Borselen bezocht deze avonden regelmatig en tekende de modellen na. Een map met figuurstudies van zijn hand van modellen gekleed als jager, boerin, Arabier en schaatsende vrouw, is bewaard gebleven. Van bepaalde modellen, zoals een jongeman in oosterse dracht en mondaine dame, zijn ook tekeningen bekend van Matthijs Maris, Jan en F. H. Weissenbruch. Deze studies bevinden zich in de collecties van het Haags Gemeentemuseum en het Amsterdams Historisch Museum.

Een andere belangrijke activiteit van het genootschap was het organiseren van kunstbesouwingen. Bij deze gelegenheden kwamen de leden bij-

een om hun werk en opvattingen over schilderkunst te bespreken. Het publiek kon de hier geëxposeerde werken kopen.

Leermeester Schelfhout

In Den Haag woonden en werkten veel kunst schilders waaronder de destijds gewaardeerde leermeester Andreas Schelfhout. Van Borselen wilde, hoewel hij 29 jaar was en de nodige ervaring had, graag bij deze meester in de leer om zijn talent verder te ontwikkelen. Schelfhout, die in 1855 eigenlijk geen leerlingen meer aannam, maakte een uitzondering omdat hij vond dat de jonge landschapschilder talent had. Medeleerling van Jan Willem was J.B. Tom, die zich gespecialiseerd had in landschappen met vee.²⁶ In het atelier van zijn leermeester raakte Jan Willem vertrouwd met de compositie van landschappen, die zo kenmerkend is voor het werk van Schelfhout.

Aan de hand van schetsboekjes hield Schelfhout een documentatie bij van de schilderijen die in zijn atelier vervaardigd werden. Bij de meeste van deze schetsen schreef hij de naam van de opdrachtgever, soms met vermelding van de prijs en het jaar van verkoop.²⁷ De schetsen waren bedoeld als geheugensteuntjes en waren getekend zonder aandacht voor details of lichtinval. Deze werkwijze werd door zijn leerling overgenomen en schetsen met aantekeningen over formaat, koper, plaatsnaam en verkoopprijs zijn ook van hem bewaard gebleven.

Baanbrekend succes

In 1857 stuurde Jan Willem van Borselen een zojuist gereed gekomen landschap met wuivende wilgen in voor een tentoonstelling te Den Haag. Zijn leermeester Schelfhout was zeer ingenomen met het werk. Hij adviseerde zijn leerling er een goede prijs voor te vragen. Enkele dagen na de opening van de expositie kocht kunstverzamelaar baron van Brien en in Den Haag het landschap voor twaalfhonderd gulden. Vanaf die tijd kreeg Van Borselen bekendheid als schilder van wilgen, wolken en wuivend riet en steeg zijn populariteit. Twee jaar later verwierf hij op een tentoonstelling in Groningen de ereprijs van vijfhonderd gulden, die werd uitgereikt door het kunstlievend genootschap Pictura. In 1861 wees een jury op de tentoonstelling te Den Haag hem de gouden medaille toe voor zijn schilderij getiteld *Landschap bij Gouda*. Dit schilderij werd eveneens gekocht door baron Van Brien en.

In de zomer en in de herfst zwierf Jan Willem alleen of met vrienden graag door de natuur. In de beginjaren trok hij er op uit met J.G. Smits; de marineschilder M.F. de Haas, Th. Kruseman en

H. Bource.²⁸ Ze schilderden in de omgeving van Gouda en Schoonhoven. Tijdens deze tochten maakte Jan Willem olieverfschilderijtjes van 12 x 18 cm, die later dienden als inspiratiebron voor schilderijen op groter formaat die hij naderhand in zijn atelier vervaardigde.²⁹ Hij schilderde zo'n klein schilderij in twee uur tijd. Van Borselen bewaarde deze kleine stukken in zijn schilderkist en zei dat hij ze beschouwde als '*zijn kapitaal*'.

Bloeiperiode

De negentiende-eeuwse kunstschilders en voor- aanstaande critici Johan Gram en P.A. Haaxman Jr. beschouwden de jaren 1865-85 als de bloei- periode van Jan Willem van Borselen. De kunstenaar maakte zich los van het schilderen in de stijl van de Hollandse Romantiek en ontwikkelde zich tot een naturalistisch landschapschilder.

In opdracht van baron van Hardenbroek schilderde hij in 1866 het kasteel van Bergambacht. Een jaar later verwierf Museum Boymans een groot schilderij van *een landschap nabij Gouda* (zie afb. 67). Het destijds nog in Haarlem gevestigde Rijks- museum kocht een landschap dat zich nu in het gebouw van de Eerste Kamer in Den Haag bevindt. Van Borselen oriënteerde zich niet alleen op de Nederlandse markt. In 1872 werd hij lid van de Societé belge des Aquarellistes, die mede was

afb. 28
Figuurstudie van vrouw
met jongen,
potlood,
particuliere collectie

opgericht door de Nederlandse schilder W. Roelofs in 1855. Veel andere Nederlandse kunstschilders en vrienden van Jan Willem waren eveneens lid van deze vereniging. Hij zond werk in naar internationale tentoonstellingen te Brussel, Londen, Wenen, Parijs en Philadelphia. In 1873 ontving hij de gouden medaille op de wereldtentoonstelling te Wenen, waar 167 Nederlandse inzendingen te zien waren.³⁰ In 1876 werd op een expositie te Philadelphia zijn werk met een medaille bekroond. In de jaren zeventig schilderde J.W. van Borselen ook veel aquarellen en zette hij zich in voor de erkenning van de aquarel en houtskooltekening als kunstwerk.

Hollandsche Teeken-Maatschappij

In 1876 richtten de invloedrijke Pulchri-leden H.W. Mesdag, A. Mauve, J. Israëls, J. Bosboom en de gebroeders Maris de Hollandsche Teeken-Maatschappij op. Jan Willem van Borselen werd uitgenodigd werkend lid te worden. Een uitnodiging die hij zag als blijk van waardering van zijn

afb. 29
*Studies van mensen
 verkleed als Arabier,
 heertje en schaatster,
 potlood,
 particuliere collectie*

vakgenoten voor zijn werk. Hij trad direct na de oprichting toe tot de Teeken-Maatschappij, samen met W.C. Nakken, E.L. Verveer en J. en J.H. Weissenbruch. Het doel van de Maatschappij was om de aquarel en tekening als zelfstandig kunstwerk te propageren en niet langer uitsluitend als studiemateriaal te beschouwen. Mede door de kunstbeschuwingen bij de kunstenaarsverenigingen Arti te Amsterdam en Pulchri te Den Haag kreeg deze kunstvorm een hogere waardering.³¹ De Teeken-Maatschappij, die nauw verbonden was met kunsthandel Goupil, organiseerde jaarlijks een verkooptentoonstelling. Jan Willem deed hieraan vrijwel elk jaar mee.

Koninklijk Genootschap

In 1882 nam Jan Willem van Borselen het initiatief om samen met Ch. Rochussen en E.L. Verveer het Koninklijk Genootschap van Nederlandsche Aquarellisten op te richten. In het bestuur zaten kunstschilders uit verschillende steden:

H. ten Kate, Ch. Rochussen en C. Springer.

Het bestuur richtte zich niet alleen op Nederlandse kunstenaars en verwierf, evenals de Teeken-Maatschappij, ook leden buiten Nederland. Kunstenaars uit Italië, Frankrijk, België, Duitsland en Rusland stuurden eveneens werken in voor de tentoonstellingen van het nieuwe genootschap. Het Koninklijk Genootschap presenteerde zich in 1882 met een eerste tentoonstelling in Paleis Noordeinde in Den Haag.³² Het bestuur van de Hollandsche Teeken-Maatschappij nam hen dit initiatief niet in dank af. De leden waren zelfs zo verontwaardigd dat zij voorstelden de initiatiefnemers te royeren. Zover kwam het echter niet. Besloten werd het nieuwe genootschap te negeren en niet in te gaan op uitnodigingen tot deelneming aan de exposities. Dit verweermiddel bleek zeer effectief. Het Koninklijk Genootschap bestond slechts drie jaar.

Bestuursfuncties

Binnen de kunstenaarsvereniging Pulchri vervulde Van Borselen vele bestuursfuncties. Hij was: tweede secretaris van 1864 tot 1865; bibliothecaris van 1863 tot 1869 en penningmeester in de periode 1872-1876. Samen met zijn vriend en schilder van stadsgezichten J.G. Smits, W. Maris en B. Blommers was hij in de jaren 1867-1870 commissaris van de kunstbeschuwing. De commissarissen organiseerden kunstbeschuwingen en ontvingen de werken twee dagen van tevoren. Tekeningen die zij niet geschikt achtten, konden geweigerd worden. Van de verkochte tekeningen ging 5% van de verkoopprijs als provisie naar het genootschap. De verkoop verliep uitsluitend via

de commissarissen, onderhandse verkopen werden als ongeldig beschouwd. Uit de rekeningen en correspondentie van de commissarissen blijkt, dat de kunsthandel Goupil elk jaar voor deze verkoopexposities tekeningen leverde van Pulchri-leden. Het op de kunstbeschouwingen getoonde werk werd uitgeleend aan genootschappen in het hele land onder voorwaarde dat er minimaal een tekening werd aangekocht.³³

In 1870 besloot het bestuur van Pulchri om naast de kunstbeschouwingen ook tentoonstellingen te organiseren van het werk van leden. Het werk van Jan Willem van Borselen ontbrak zelden op deze in de Haagse Tekenacademie gehouden exposities.

Tijdens zijn bestuursactiviteiten werkte hij samen met andere Haagse schilders, die hier eveneens bestuursfuncties vervulden. Zo zat hij samen met eerder genoemde kunstenaars Maris, Blommers en Smits bovendien jarenlang in het bestuur met D. Bles, J. Gram, J. Stortenbeker, L. Apol en J. Israëls.

Van koning Willem III kreeg hij het beheer over het Koninklijk Subsidiefonds voor jonge kunstenaars. Vanwege zijn slechter wordende gezondheid nam Jan Willem de laatste jaren van zijn leven steeds meer afstand van het openbare leven. Ondanks dat ontbrak zijn werk niet op de tentoonstellingen. Tot het laatste toe bleef hij ook actief als secretaris-penningmeester van de commissie voor subsidiëring van jeugdige kunstenaars.

Leerlingen

Jan Willem van Borselen had twee leerlingen T. Ouwerkerk en Th. de Bock, van wie de laatste het meest succesvol was. De Bock schilderde eveneens landschappen, vooral bosgezichten. Later ging Th. De Bock bij J.H. Weissenbruch in de leer. De Bock werkte in 1881 mee aan het Panorama Mesdag, waar hij de lucht en het duinlandschap schilderde.

Hoe Van Borselen in zijn laatste levensjaren over de jongere generatie schilders dacht wordt door Haaxman als volgt beschreven:

"Als men in die dagen zijn atelier aan de Veenkade bezocht, vond men er zijne omgeving in volkomen harmonie met zijn nette, correcte persoonlijkheid en zijn nauwgezette kunst... langs de wand geëncadreerde aquarellen en eenige studies, en te midden van dien keurig geordende inboedel, de net geklede meester voor zijn ezel, niet meer verf gebruikende van zijn keurig onderhouden palet dan strikt nodig was, en terwijl hij met rustige zekerheid voortarbeidde, causerenden over de onrustige beweging in de jonge kunstenaarswereld, een beweging die zich

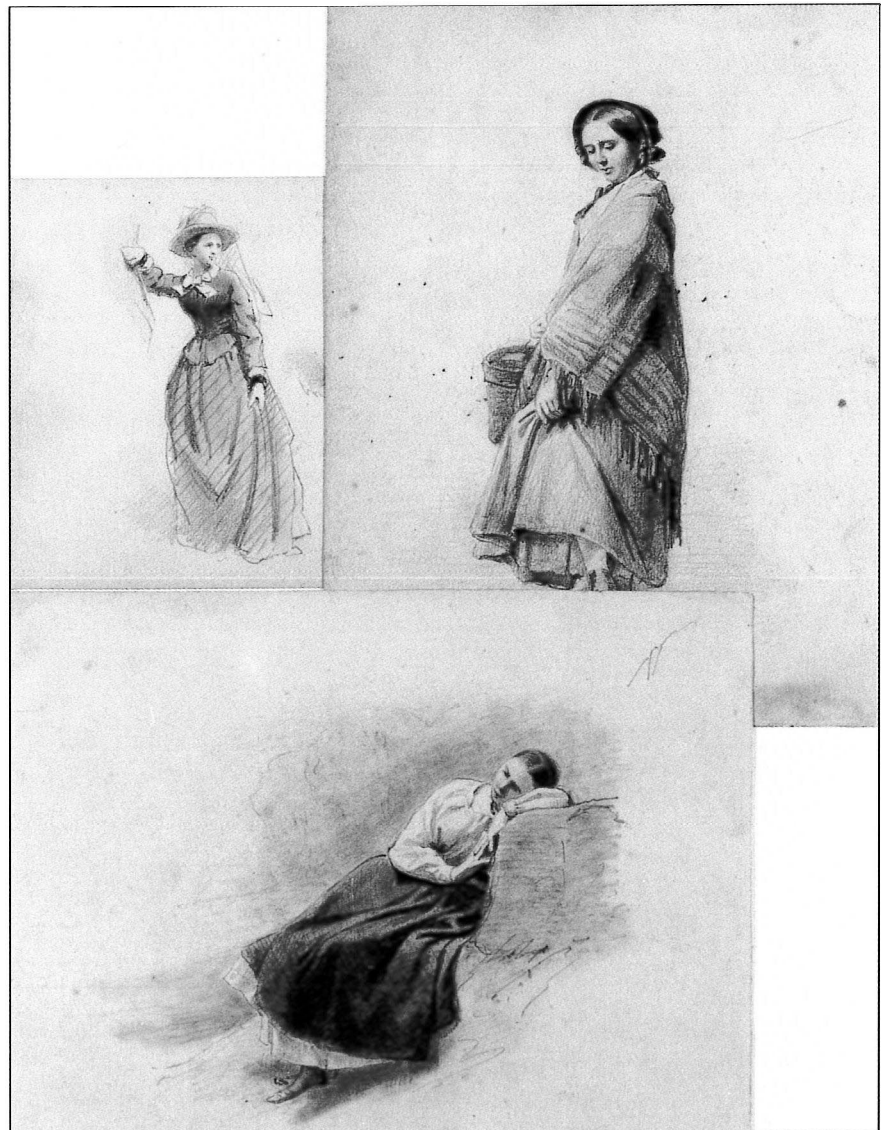
in die dagen soms in zonderlinge uitingen manifesteerde. Het kleine manneke geraakte dan dikwijls in vuur en critiseerde er ongemakkelijk raak op los."

Van Borselen had wel waardering voor de pas opkomende P. de Josselin de Jong, die in de periode 1833-1897 in Den Haag vertoefde.³⁴

Erkenning

In het negentiende-eeuwse tijdschrift de *Kunst-kronijk* zijn regelmatig besprekingen van tentoonstellingen van *Levende Meesters* gepubliceerd. De werken van J.W. van Borselen worden hierin ook besproken. Er was met name veel waardering omdat de schilderijen gebaseerd waren op getrouwe natuurstudies en de landschappen met zorg waren weergegeven.³⁵ In het tijdschrift zijn ook litho's afgedrukt, die van besproken schilderijen waren gemaakt. In de jaren 1861-1874 zijn vijf litho's aan de hand van werk van J.W. van Borselen opgenomen. In de laatste jaren maakte de kunst-schilder de litho's zelf.³⁶

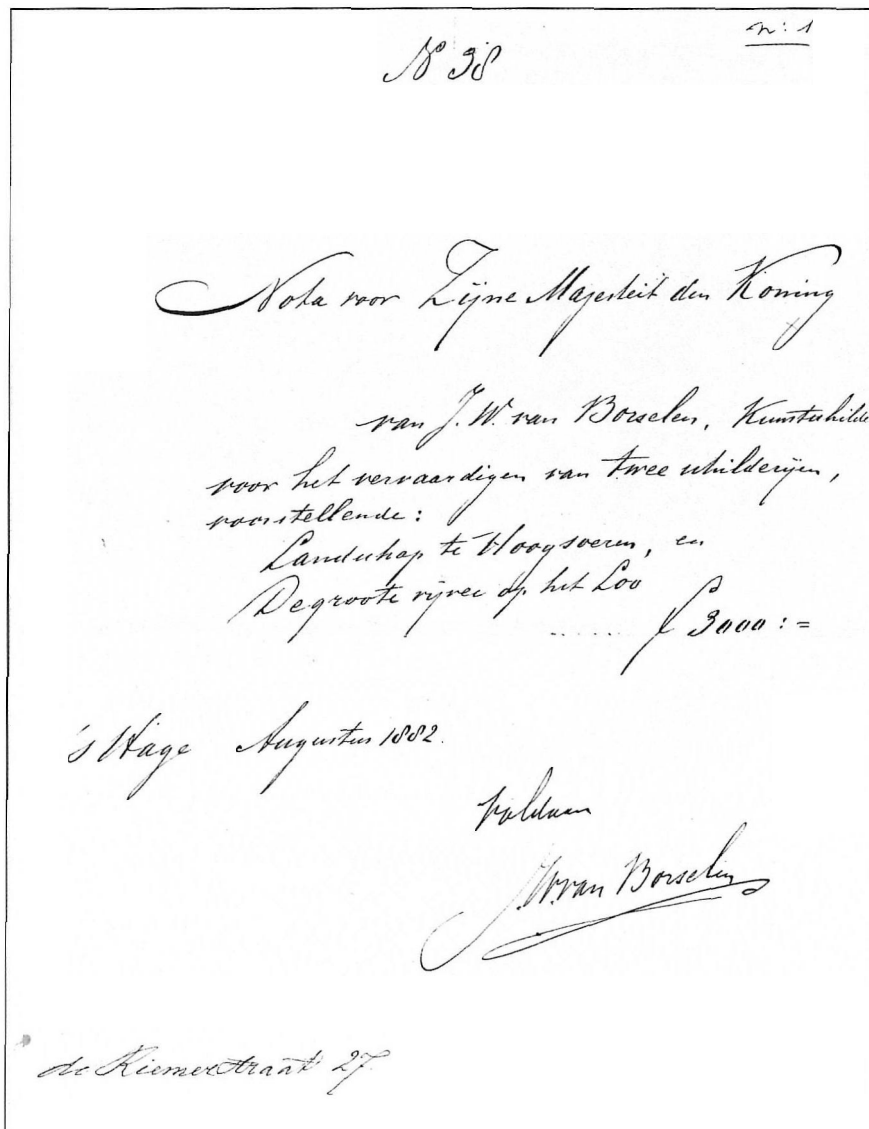
afb. 30
Figuurstudies,
potlood,
particuliere collectie

afb. 31, Boerderij met standaardmolen, 1861, 22 x 31 cm, aquarel,
Prentenkabinet Universiteit Leiden

afb. 32, nota voor koning Willem III, Koninklijk Huis Archief, Den Haag

Dat J.W. van Borselen gezien werd als een belangrijk kunstschilder blijkt ook uit een briefwisseling in 1875 met J. Bastert, fabrikant, lid van de Tweede Kamer en vader van de latere kunstschilder N. Bastert.³⁷ Vader Bastert wilde graag de mening van Van Borselen over de schilderambitie van zijn oudste zoon. Van Borselen schrijft hem: "Ik begrijp ten volle de zorg die het u baart omtrent de geschiktheid van uw zoon tot schilder te worden ingelicht. Zo u edele echter ons onderhoud daaromtrent herinnert, dan moet ik u verklaren dat daar weinig is bij te voegen. Bezwaren zijn er vele, en kansen om te slagen, weinige. Wie zal echter met enige schijn van zekerheid kunnen voorspellen of uw zoon slagen zal, dan wel niet?"³⁸

Koninklijke waardering

Koning Willem III (1817-1890) bezocht tentoonstellingen en kocht werk van eigentijdse kunst schilders. Ook zocht hij de kunstenaars op in hun atelier en verstrekke opdrachten voor schilderijen en aquarellen. Eens bezocht de koning ook het atelier van Schelfhout en nodigde deze meester uit aan het hof.³⁹ Daarnaast had Schelfhout regelmatig contacten met koopkrachtige kunstliefhebbers van die tijd. Als leerling profiteerde Jan Willem van Borselen van deze contacten.

Willem III kocht werken aan voor zijn verzameling via de kunsthandel en exposities en nodigde sommigen voor het uitvoeren van opdrachten te logeren op paleis Het Loo.⁴⁰ Zo was ook Van Borselen enkele malen alleen of met anderen de gast van de koning. Tijdens zijn wandelingen door de natuur op zoek naar mooie plekjes, vergezelde de koning hem regelmatig. De kunstschilder vertelde later dat hij nog nooit zo gezellig buiten had gewerkt.

In 1871 kreeg hij de opdracht om voor het huwelijk van het nichtje van de koning, prinses Marie met de vorst Von Wied aquarellen te vervaardigen van het landgoed Het Loo. Voor deze opdracht maakte Van Borselen diverse schetsen. De koning koos er twaalf uit, waarvan de kunstschilder op zijn atelier in Den Haag uiteindelijk de aquarellen maakte.⁴¹

Rond 1891 verbleef Van Borselen nogmaals op Het Loo, nu om in opdracht van koningin-regentes Emma een schildering te maken voor een tafereel op een kamerscherm voor haar dochter, de latere koningin Wilhelmina. Het werd een landschap met vijver en honden. W. Roelofs, J. van de Sande Bakhuyzen en J. Vrolijk maakten de schilderstukken voor de drie andere panelen van het scherm.

afb. 33
 Familie Van Borselen
 t.g.v. huwelijk van zoon
 Willem Karel 1892,
 particuliere collectie

Uit de verkoopboeken van de Haagse kunsthandel Goupil blijkt, dat de leden van het Koninklijk Huis regelmatig werk van J.W. van Borselen kochten. Tijdens de veiling van de nalatenschap van de kunstschilder in 1893 kocht koningin-regentes Emma voor een totaalbedrag van f 2630,- drie schilderijen en twee aquarellen. Uit een kwitantie aanwezig in het Koninklijk Huisarchief, blijkt dat de koning rechtstreeks bij Van Borselen twee schilderijen heeft gekocht voor f 3000,-, een landschap te Hoog Soeren en een schilderij van de grote vijver op Het Loo (afb. 32).

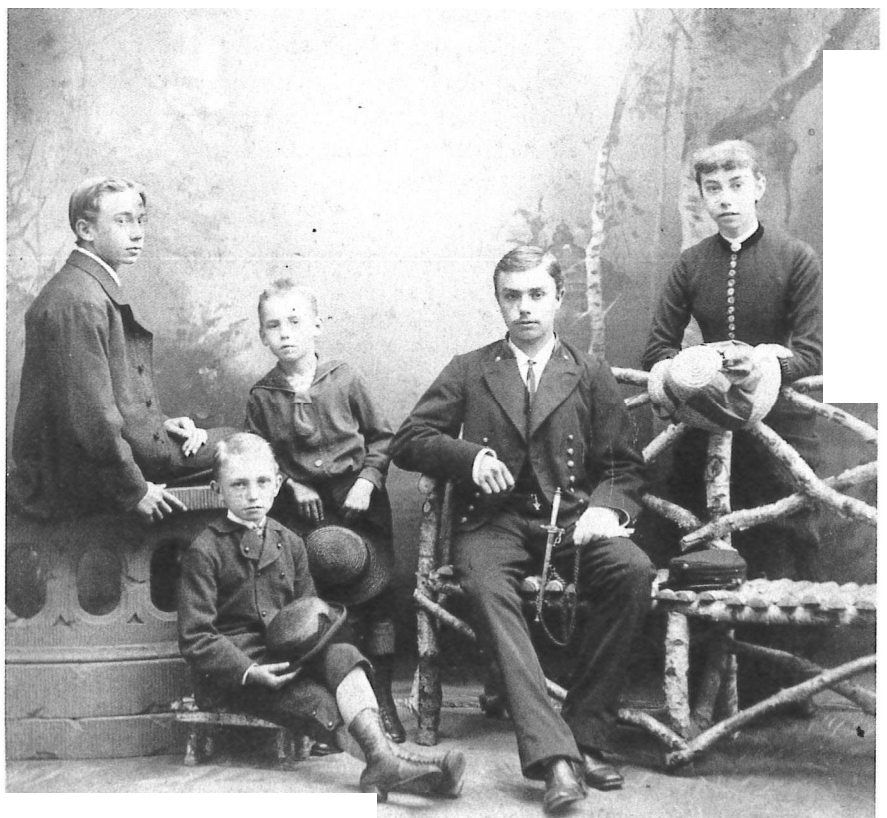
Tijdens zijn leven ontving de kunstschilder twee koninklijke onderscheidingen. In 1869 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde der Eikenkroon en in 1881 bevorderd tot officier in dezelfde orde.

Inkomen

Vanaf 1871 behoorde Jan Willem van Borselen tot de best verkopende schilders. In 1881 had hij voor de belasting een geschat jaarinkomen van f 2593,-. De meeste kunstschilders verdienden toen tussen de f 800,- en f 2000,- per jaar. Grootverdieners in de schilderkunst waren in 1881 J. Maris met een geschat jaarinkomen f 4183,- en H.W. Mesdag met f 6653,-.⁴² Misschien was het getaxeerde inkomen van Van Borselen wel aan de lage kant. Hij verkocht bij voorbeeld in 1875 voor f 1706,- en in 1891 voor f 1950,- alleen al aan schilderijen

via de kunsthandel Goupil. In vergelijking met de Haagse ambachtslieden, die jaarlijks tussen de f 300,- en f 600,- verdienden, genoot Jan Willem van Borselen een aanzienlijk inkomen.⁴³

afb. 34
 Kinderen van
 J.W. van Borselen, ca. 1882
 Van links naar rechts:
 Willem Karel (1868-),
 Johannes Mari Charles
 (1872-1924), Pieter
 Jeremias (1874-1925),
 Cornelis (1864-1936),
 Helena Maria (1867-1947)

afb. 33
 Familie Van Borselen
 t.g.v. huwelijk van zoon
 Willem Karel 1892,
 particuliere collectie

Uit de verkoopboeken van de Haagse kunsthandel Goupil blijkt, dat de leden van het Koninklijk Huis regelmatig werk van J.W. van Borselen kochten. Tijdens de veiling van de nalatenschap van de kunstschilder in 1893 kocht koningin-regentes Emma voor een totaalbedrag van f 2630,- drie schilderijen en twee aquarellen. Uit een kwitantie aanwezig in het Koninklijk Huisarchief, blijkt dat de koning rechtstreeks bij Van Borselen twee schilderijen heeft gekocht voor f 3000,-, een landschap te Hoog Soeren en een schilderij van de grote vijver op Het Loo (afb. 32).

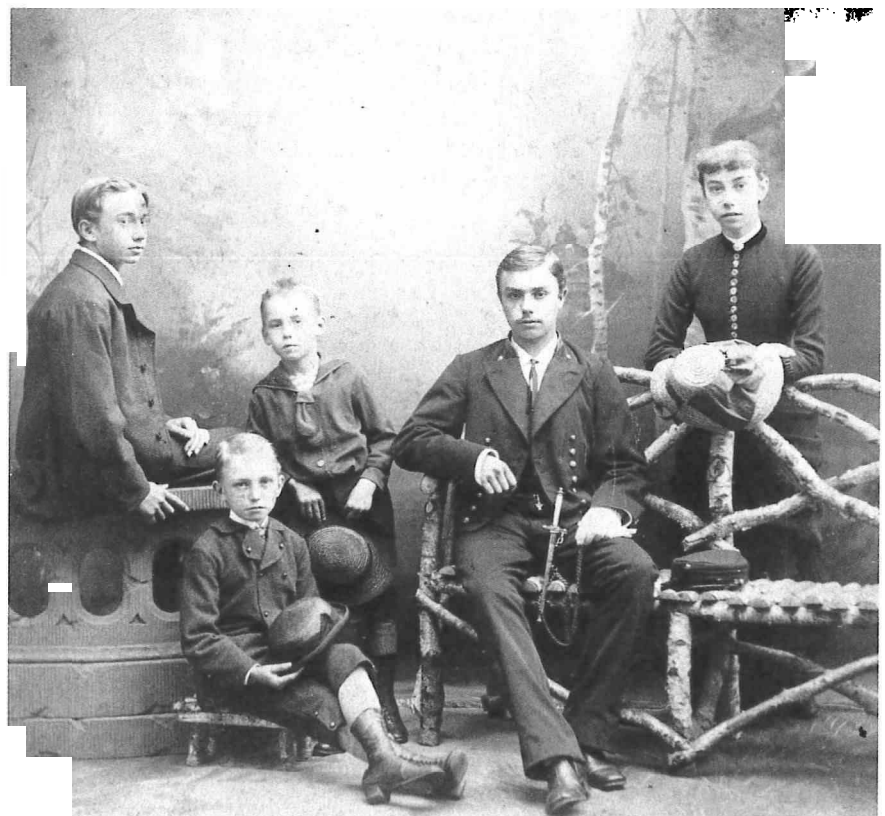
Tijdens zijn leven ontving de kunstschilder twee koninklijke onderscheidingen. In 1869 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde der Eikenkroon en in 1881 bevorderd tot officier in dezelfde orde.

Inkomen

Vanaf 1871 behoorde Jan Willem van Borselen tot de best verkopende schilders. In 1881 had hij voor de belasting een geschat jaarinkomen van f 2593,-. De meeste kunstschilders verdienden toen tussen de f 800,- en f 2000,- per jaar. Grootverdieners in de schilderkunst waren in 1881 J. Maris met een geschat jaarinkomen f 4183,- en H.W. Mesdag met f 6653,-.⁴² Misschien was het getaxeerde inkomen van Van Borselen wel aan de lage kant. Hij verkocht bij voorbeeld in 1875 voor f 1706,- en in 1891 voor f 1950,- alleen al aan schilderijen

via de kunsthandel Goupil. In vergelijking met de Haagse ambachtslieden, die jaarlijks tussen de f 300,- en f 600,- verdienden, genoot Jan Willem van Borselen een aanzienlijk inkomen.⁴³

afb. 34
 Kinderen van
 J.W. van Borselen, ca. 1882
 Van links naar rechts:
 Willem Karel (1868-),
 Johannes Mari Charles
 (1872-1924), Pieter
 Jeremias (1874-1925),
 Cornelis (1864-1936),
 Helena Maria (1867-1947)

afb. 35, zie ook afb.36
Landschap met
omgevallen wilg,
ca. 1871, 45,5 x 70,5 cm,
olieverf op doek,
particuliere collectie
(voorheen Kunsthandel
Simonis & Buunk, Ede)

Zijn vader ontving als binnenvader van het Waalse weeshuis in 1855 een jaarsalaris van f 435,- en in 1860 nog maar f 400,-.⁴⁴ Van het inkomen dat Jan Willem van Borselen verdiende kon hij goed rondkomen met zijn vrouw en vijf kinderen.

Nalatenschap

Kort na zijn overlijden werd de nalatenschap van J.W. van Borselen geveild. Er werden 60 schilderijen, 54 aquarellen en 7 houtskooltekeningen verkocht. Uit een notariële akte blijkt dat de schilder zelf werk van vakgenoten bezat. Hij had onder meer werk van H. Bource, B. te Gempt, M.F.H. de Haas, M. ten Kate, Ph. Sadée, J. Vrolijk, P.A. Haaxman sr., H.F.C. ten Kate, J.D. Koelman, J.G. Smits, P. Stortenbeker en A. Schelfhout.⁴⁵

afb. 36, zie ook afb. 35
Omgevallen wilg,
1871, potlood,
registratieschetsje,
particuliere collectie

Totaal werd voor f 17.764,- aan eigen werken op de veiling verkocht. Uit de gegevens van de verkoop blijkt dat collega kunstschilders werk van Van Borselen op de veiling van 1893 gekocht hebben. Zo kocht J. Israël's een aquarel, Ph. Sadée twee kleine paneeltjes, W. Roelofs twee kleine schilderijen en een houtskooltekening en H.W. Mesdag drie aquarellen en drie schilderijen.

Uit onderzoek naar het werk van Jan Willem van Borselen is gebleken dat hij een grote productie had van olieverschilderijen op linnen en paneel, aquarellen, (gewassen) houtskooltekeningen en etsen. Opvallend is dat al deze werken met grote zorgvuldigheid en nauwkeurigheid vervaardigd zijn en alle een constante kwaliteit vertonen.

Na zijn overlijden in 1892 is Jan Willem van Borselen in de vergetelheid geraakt. Sinds de laatste decennia van de twintigste eeuw groeit de aandacht en de waardering voor de negentiende-eeuwse Haagse kunstschilders.

Beknopte biografie

- 1825 20 september geboren te Gouda als oudste zoon van Pieter van Borselen en Cornelia van den Ing
- 1839 Eerste inzending schilderij en tekening naar tentoonstellingen van Levende Meesters in Den Haag en Groningen, verkoop eerste landschapje.
- 1840 Deelname aan tentoonstellingen Amsterdam en Rotterdam
- 1841 Deelname aan tentoonstelling Nijmegen
- 1842 Deelname aan tentoonstellingen Amsterdam (titel: Morgenstond) en Den Haag
- 1855 Verhuizing van Gouda naar Den Haag, leerling van Andreas Schelfhout, lid Pulchri Studio
- 1857 Eerste belangrijke verkoop van boomrijk landschap voor f 1200,- aan Baron van Brien en uit Den Haag
- 1859 Ereprijs van f 500 voor landschap van Genootschap Pictura te Groningen
- 1860 Overlijden moeder Cornelia van den Ing
- 1861 Gouden medaille voor Landschap bij Gouda, gekocht door Baron van Brien en Lid Maatschappij Arti et Amicitiae, Amsterdam
- 1863 Huwelijk met Anna Josina Gerardina Doeleman (1842-1895)
- 1863 Functies binnen Pulchri (1863-1876), zoals secretaris en penningmeester
- 1864 Lid van verdienste van de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam

- 1866 Opdracht schilderij kasteel van Bergambacht van Baron van Hardenbroek. Opdracht aquarellen landgoed Groot Hazebroek, door prins Frederik, voor prinses Marie
- 1867 Landschap nabij Gouda verworven door museum Boymans
Commissaris Kunstbeschouwing bij Pulchri (1867-1870)
Geboorte dochter Helena Maria. Heleen van Borselen (1867-1947) was actief in de schilderkunst. Zij deed mee aan tentoonstellingen en schilderde naast portretten vooral bloemen en fruit.
- 1868 Geboorte zoon Willem Karel. Gouden medaille voor schilderij bosrijk Hollands landschap, aangekocht door het Rijk
- 1869 Ridder in de Orde van de Eikenkroon
- 1871 Werkzaam op het Loo in opdracht van koning Willem III
Inzending tentoonstelling Wenen
- 1872 Penningmeester Schilderkundig Genootschap Pulchri Studio, 1872-1876
Lid Société belge des Aquarellistes
Geboorte zoon Johannes Mari Charles.
- 1873 Overlijden vader Pieter van Borselen
Start verkoop schilderijen en aquarellen bij kunsthandel Goupil, Den Haag
Inzending tentoonstelling Londen
Medaille wereldtentoonstelling Wenen (6000 kunstwerken, waarvan 167 uit Nederland)
- 1874 Geboorte zoon Pieter Jeremias.
Inzending tentoonstelling Londen
- 1876 Lid van Hollandsche Teeken-Maatschappij
Medaille tentoonstelling Philadelphia (USA)
- 1881 Bevorderd tot officier in de Orde van de Eikenkroon
- 1882 Oprichting Koninklijk Genootschap voor Aquarellisten, samen met C. Rochussen en E.L. Verveer
- 1889 Inzending tentoonstelling Parijs
- 1891 Verblijf op Het Loo, maakt aquarel voor kamerscherm voor prinses Wilhelmina in opdracht van koningin-regentes Emma samen met Willem Roelofs, Jan Vrolijk en Julius van de Sande Bakhuyzen.
- 1892 25 september overlijden te Den Haag

*afb. 37
J.W. van Borselen,
ca. 1876,
particuliere collectie*

Beknopte bibliografie

- Bodt, S. de, *Halverwege Parijs Willem Roelofs en de Nederlandse schilderskolonie in Brussel 1840-1890*, Gent 1995
- Bodt, S. de, 'Pulchri Studio, het imago van een kunstenaarsvereniging in de negentiende eeuw', *De Negentiende eeuw* 1990, nr. 14, p. 24-42
- Dekkers, D., 'Goupil en de internationale verspreiding van Nederlandse eigentijdse kunst', *Jong Holland* 1995/4, p. 22-36
- Delft, M. van, 'Kunstbeschouwingen bij Pulchri studio', *Jaarboek geschiedkundige vereniging Die Haghe*, 1980, p. 147-168
- Dumas, C., e.a., *De Haagse school. Hollandse meesters van de 19de eeuw*, tent. cat., Parijs/Londen/Den Haag, 1983
- Fleurbaay, E. en M. van der Wal, *Koning Willem III en Arti, een kunstenaarsvereniging en haar beschermheer in de 19^e eeuw*, Amsterdam 1984
- Fleurbaay, E., 'Kunstaankopen door koning Willem III', *Antiek* 1984-1985, nr. 19, p. 1-12
- Gram, J., 'Jan Willem van Borselen', C. Vosmaer, *Onze Hedendaagsche Schilders*, Amsterdam, 1884
- Gram, J., *Onze schilders in Pulchri studio*, Rotterdam, 1881
- Haaxman jr, P.A., 'Jan Willem van Borselen', *Elseviers Geïllustreerd maandschrift* 1897
- Laanstra, W., *Andreas Schelfhout (1787-1870)*, Amsterdam 1995
- Leeuw, R. de, e.a., *De Haagse School Hollandse meesters van de 19de eeuw*, Den Haag 1983
- Liefde-van Brakel, T. de, *Een Haagse schildersfamilie uit de negentiende eeuw, Hendrikus, Gerardine en Julius van de Sande Bakhuyzen*, Zwolle 1997
- Loos, W., e.a., *Het Rijksmuseum en de Nederlandse schilderkunst in de 19de eeuw, een eeuw Apart*, Amsterdam 1993
- Marius, G.H., *De Hollandsche schilderkunst in de negentiende eeuw*, Den Haag 1903
- Nollert, A., *Barend Cornelis Koekkoek [1803.1862] Prins der landschapschilders*, Zwolle, 1997
- Peters, M., e.a., *Paul Joseph Constantin Gabriël 1828-1903 Colorist van de Haagse School*, Zwolle 1998
- Schilp, C.A., 'Jan Willem van Borselen (1825-1892)' in: *Kunst en antiek Revue*, jan./febr.1982, p. 18-22
- Sillevis, J. en A. Tabak, *Het Haagse schoolboek*, Zwolle 2001
- Sillevis, J., *Hollandse aquarellen uit de 19de eeuw uit het Prentenkabinet, Rijksmuseum Amsterdam*, Amsterdam 1985
- Sillevis, J. en H. Kraan, *De school van Barbizon, Franse meesters van de 19de eeuw*, tent. cat., Gent/Den Haag/Parijs 1985
- Stolwijk, C., *Uit de schilderswereld, Nederlandse kunstschilders in de tweede helft van de negentiende eeuw*, Leiden 1998
- Vosmaer, C., *Onze hedendaagsche schilders*, Den Haag/Amsterdam [1883-1885]
- Willems, G., *Gras en wolken een beeld van het groene hart*, Zwolle 1996

Bronnen

- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
- Archief kunsthandel Goupil
- Archief N. Bastert
- Catalogi Hollandsche Teeken-Maatschappij 1876-1892
- Jaarverslagen Maatschappij Arti et Amicitiae, Amsterdam
- Notulen Hollandsche Teeken-Maatschappij 1876-1901
- Persdocumentatie
- Gemeentearchief Den Haag
- Archief Hollandsche Teeken-Maatschappij, Archief Schilderkundig genootschap Pulchri Studio
- Archief Waals hervormde kerk Den Haag
- Archief Kohieren van de gemeentelijke hoofdelijke omslag
- Collectie schildersbrieven
- Bevolkingsregister Den Haag
- Adresboeken
- Koninklijk Huisarchief Den Haag
- Archief Thesaurie
- Stadsbibliotheek Haarlem
- Kunstkronijk

Noten

- 1 J. Gram, 'Jan Willem van Borselen', C. Vosmaer, *Onze hedendaagsche schilders*, Den Haag/Amsterdam (1883-1885), p. 3
- 2 M.H. Kluitman gaf in Gouda onderwijs in aardrijkskunde. Hij publiceerde o.a. *Beknopte beschrijving der stad Gouda met twee kaartjes*, Gouda 1841
- 3 zie ook: A. Nollert, *Barend Cornelis Koekkoek [1803.1862] Prins der landschapschilders*, Zwolle, 1997
- 4 De advertentie luidt als volgt: 'J.W. van Borselen Kunstschilder en Teekenmeester, Gouwe wijk C. No. 46. Heeft de eer zich bij zijne Geachte stadgenooten aan te bevelen, tot het geven van onderwijs in de Teekenkunst', Gemeentearchief Gouda
- 5 Pieter van Borselen schreef: 'WelEdele Heeren! De ondergeteekende ontveinst het niet, dat de toestand, waarin de drang der omstandigheden hem heeft geplaatst, weinig overeenstemt met de regelmaat, die in de uitoefening van het onderwijs behoort te bestaan. Hij zal zich dierhalve gedragen, overeenkomstig de hem door het EdelAchtbaar Bestuur dezer Stad gedane uitnodiging, en eene keus te doen, tusschen de wederopvatting van zijne School, of van den afstand van zijne betrekking van Hollandsch en Fransch onderwijzer in eene Bijzondere School der tweede klasse. Hij wenscht het eerste, maar het ontbreekt hem aan moed, om al de zwaarigheden, die hij meent te zullen ontmoeten, het hoofd te bieden, hij zal dus het laatste kiezen en trachten zijne betrekking verwisseld te krijgen in die van Huisonderwijzer... Hij neemt deze gelegenheid waar, beleefdelijk te verzoeken, zijn traktement hem toegelegd, voor diensten op de Stadsarmen-avondschool, verhoogd te zien. Eene dadelijke ondersteuning is hem in Zijne tegenwoordige omstandigheden een behoefte...'. Gemeentearchief Gouda
- 6 zie ook: W. Laanstra, *Andreas Schelfhout 1787-1870*, Amsterdam, 1995
- 7 P.A. Haaxman Jr., 'Jan Willem van Borselen' in: *Elseviert Geillustreerd Maandschrift*, XIV, 7^e jaargang, 11, 1897, p. 388
- 8 Haaxman, op.cit. (noot 7), p. 388
- 9 *Kunstkronijk*, 1864, p. 42
- 10 Haaxman, op.cit. (noot 7), p.386-387
- 11 Brief van Gabriël aan A.C. Loffelt, 19 mei 1901, Gemeentearchief Den Haag. Zie: *Paul Joseph Constantin Gabriël 1828 1903 Colorist van de Haagse School*, Zwolle 1998, p. 63
- 12 *Kunstkronijk*, 1864, p. 42
- 13 W. Loos, *Een eeuw Apart Het Rijksmuseum en de Nederlandse schilderkunst in de 19de eeuw*, Amsterdam, 1993, p. 29
- 14 J. van Santen Kolff, 'Een blik in de Hollandsche schildersschool onzer dagen', in: *De Banier*, 1, (1875), dl. 3, p. 181
- 15 J. Sillevius, *Hollandse aquarellen uit de 19de eeuw*, Amsterdam 1985, p. 18
- 16 Sillevius, op.cit. (noot 15), p. 18
- 17 J. van Santen Kolff, 'De Hollandsche Teekenmaatschappij en haar tweede tentoonstelling' in: *De Banier*, 3, (1877), dl. 3, p. 423
- 18 Van Santen Kolff, op.cit. (noot 17), p. 423
- 19 zie: T. de Liefde-van Brakel 'Marianne (1810-1883), een kunstlievende prinses' in: *Pulchri*, 26, nr. 5, 1998, p. 15, 16, 17
- 20 *Atelier J.W. van Borselen catalogus van Schilderijen en Aquarellen*, Pulchri Studio, 14 februari 1893, p. 7
- 21 G.H. Marius, *De Hollandsche schilderkunst in de negentiende eeuw*, Den Haag, 1903, p. 132, 134
- 22 Gram, op.cit. (noot 1), p. 3
- 23 Krantenknipsels bevinden zich in het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
- 24 Gemeentearchief Den Haag, archief Waalse hervormde kerk inv.nr. 1304
- 25 De vader van Anna J.G. Doeleman overleed in 1853 in Den Haag. Haar moeder Maria Lutzwig van Heijningen overleed in 1870. Anna Doeleman werd na het overlijden van haar vader met haar twee zusjes opgenomen in het weeshuis. Haar twee broers zijn niet naar het weeshuis gebracht.
- 26 P.A. Scheen, *Lexicon van Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, Den Haag 1970
- 27 W. Laanstra, *Andreas Schelfhout (1787-1870)*, Amsterdam 1995, p. 38
- 28 Haaxman, op.cit. (noot 7), p. 391
- 29 Haaxman, op.cit. (noot 7), p. 390
- 30 J. Sillevius, *Het Haagse school boek*, Zwolle 2001, p. 18
- 31 P. Thoben, *Aquarellen van meesters van de Haagse School. Tussen realisme en impressionisme*, Eindhoven 2001, Museum Kempenland
- 32 De tentoonstellingscatalogi van het Koninklijk Genootschap bevinden zich in de bibliotheek van het gemeentearchief Den Haag.
- 33 S. de Bodt, 'Pulchri Studio, Het imago van een kunstenaarsvereniging in de negentiende eeuw' *De Negentiende Eeuw*, 1990, nr. 14, p. 24-42
- 34 Haaxman, op.cit. (noot 7), p. 390
- 35 *Kunstkronijk* 1867, bespreking van de tentoonstelling in Den Haag van 1866, p. 62: letterlijk staat er: *schilderij, Achter het landgoed: het is daar fris en ruim, krachtige, sappige tonen van het landschap, welk karakter evenals de werken Omstreken van Rotterdam en Aan de veenplassen, met zorg is weergegeven. Het doet ons goed de doorgaande bliken te ontmoeten van de zucht onzer landschapschilders om de conventie en het inwilligen ener weelderige fantasie meer en meer voor trouwe natuurstudie te doen wijk*
- 36 Litho's van werk van J.W. van Borselen zijn gepubliceerd in *Kunstkronijk* 1861, p. 54; 1865, p. 34; 1867, p. 54; 1873, p. 40; 1874, p. 58
- 37 N.Bastert, *De schilders van Broeksloot, Kleine namen, grote meesters in en om de Haagse school*, Alkmaar 1999, p. 20-26
- 38 Archief Nicolaas Bastert, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
- 39 Laanstra, op.cit. (noot 25), p. 23
- 40 E. Fleurbaay en M. van der Wal, *Koning Willem III en Arti, een kunstenaarsvereniging en haar beschermheer in de 19de eeuw*, Amsterdam 1984 en E. Fleurbaay, 'Kunstaankopen door koning Willem III', *Antiek* 1984-1985, nr. 19, p. 1-12
- 41 Haaxman, op.cit. (noot 7), p. 394
- 42 C. Stolwijk, *Uit de schilderswereld, Nederlandse kunstschilders in de tweede helft van de negentiende eeuw*, Leiden 1998, p. 23
- 43 Chris Stolwijk, *Uit de schilderswereld* p 237.
- 44 Gemeentearchief Den Haag, archief Waals hervormde kerk, inv.nr. 1381.
- 45 Gemeentearchief Den Haag, Notarieel archief notaris A.F.A.Leesberg, beheersnummer 373, inv.nr. 48.21

Afbeelding omslag:

Landschap nabij Sluipwijk,

omstreeks 1881,

olieverf op doek, 66 x 106 cm,

particuliere collectie, herkomst

Kunsthandel Pieter Overduin,

Giessenburg